

Landsbykirker forfalder, når folk flytter fra landdistrikterne: Hvem skal sikre vores nationale kulturarv?

Maj Bjerre Dalsgaard, restaureringsarkitekt ph.d.

Rundt om i hele landet ligger der hundredvis af umistelige middelalderkirker. Paradoksalt nok er koncentrationen af kirker af stor kulturhistorisk interesse størst, hvor befolkningstallet er mindst. Det skaber udfordringer med vedligeholdet, og risikoen for at bygninger vil gå til i fremtiden er overhængende. Det er nu, vi skal agere! Men hvordan sikrer vi kirkebygningerne i fremtiden?

De karakteristiske, kompakte bygninger ligger som pejlemærker i landskabet, uanset hvor vi færdes. Vi ser dem på afstand fra landevejen, og vi kender alle den særlige stemning, som fylder rummet. Til højmessen. Ved begravelsen af en kær. Juleaften, hvor vi sidder tæt side om side på bænkerækkerne. Bygningerne, som for mange af os vidner om tryghed - en velkendt danskhed - og giver en følelse af forankring til vores historiske ophav.

Urbaniseringens udfordringer i nutidens kirkelandskab

Gennem de seneste hundrede år har forholdene omkring vores kirker ændret sig markant. Urbaniseringens effekter gør sig gældende, og over hele landet har forskydninger i befolkning og økonomi bevirket, at vi i dag har en tyngde rigdom af kulturarv i områder, hvor det kniber med befolkningsgrundlag til at oppebære den.

Der findes provstier med gennemsnitligt få hundrede folkekirkemedlemmer pr. kirke og udsigt til endnu færre i fremtiden. Det er ikke mange mennesker til at få hele maskinen omkring kirken til at køre rundt, og det er et spinkelt grundlag for at få økonomien til at hænge sammen. Samtidig med, at der er få mennesker til at oppebære pligter og glæder ved de landbeliggende kirker, er der ofte i disse områder en tæthed af kulturarvstunge kirker, som skal vedligeholdes.

De store kulturarvsværdier består. Endnu. For realiteten er, at provster og menighedsråd i denne type provstier står med en kæmpe opgave med at varetage de kulturarvstunge bygninger. De gør et stort og samvittighedsfuldt arbejde. Men det er svært – nogen steder umuligt - at få pengene til at slå til selv til det mest nødvendige vedligehold.

Der er steder, hvor der ikke er råd til at reparere råd i dele af tagværket eller holde kirkens mure tætte. Det er skader som, hvis ikke de repareres rettidigt, kan medføre regninger så store, at det er umuligt for det enkelte sogn at finansiere - og som i yderste konsekvens kan betyde, at historisk værdifulde kirker går til.

Hvis ikke vi finder nye måder at tilgå kirkernes brug og vedligeholdelse i fremtiden, risikerer vi simpelthen at miste en del af vores nationale historie og kulturarv!

Flere muligheder – ingen lette løsninger

Hvad er så løsningen på denne udfordring? I middelalderen ville man have revet kirkerne ned, når befolkningen flyttede til andre græsgange. Men dette er åbenlyst ikke en gangbar løsning i dag. Dertil er vores historiske bevidsthed, og værdierne i bygningerne, alt for store. Kirkebygningerne vækker store følelser. Ikke mindst i landdistrikterne, hvor den lokale kirke ofte er en bygning, man har kendt og brugt gennem generationer, og som man holder af og værner om.

En ny model for vedligeholdelse

I projektet *Differentieret Vedligeholdelse og Brug af Kirkebygninger* har jeg det seneste halvandet år, sammen med fem forsøgsprovstier i fem forskellige stifter, arbejdet på at udarbejde en model, der kan skabe overblik over og kategorisere kirkerne i de enkelte sogne, pastorater og provstier med henblik på værdi og vedligeholdelsesbehov. I styregruppen for projektet sidder biskop over Lolland-Falsters Stift Marianne Gaarden, som i sin tid tog initiativ til projektet, sammen med forskellige repræsentanter for folkekirken og Nationalmuseet. Målet er at skabe en transparent model og metode til vurdering, differentiering og prioritering i af ressourcer i sognene. Missionen er ikke at spare penge. Men at skabe mulighed for at bruge de eksisterende ressourcer – såvel menneskelige som økonomiske – klogest muligt. De forskellige kategorier i modellen peger på forskellige, fremtidige vedligeholdelsestilgange. Håbet med modellen er, at det i fremtiden ikke alene er kulturhistorien, der dikterer, hvordan folkekirkens penge prioriteres. Men at også brugsaspektet inddrages, så menighedsrådene får bedre mulighed for at prioritere ressourcerne der, hvor kirkelivet er.

En kirke er ikke en dagligstue

Nye strategier vil kræve en ændring i synet på vedligehold. De fleste menighedsråd ønsker at vedligeholde deres kirke, så den står skinnende hvidkalket udvendigt, og så den indeni står nymalet og velholdt som den fine stue derhjemme. Men det er dog ikke nødvendigvis kirkebygningens natur og behov. Kirkerne er brugsbygninger med oprindelse i en anden tid. De kan mange steder sagtens klare ikke at blive kalket hvert år. De kan sagtens bære lidt grønne plamager i krogene indenfor. Og det er ikke nødvendigvis en hjælp for det fine snedkerværk, at man holder det nymalet. Der er derfor lidt at hente på vedligeholdet på dén konto, der hedder overvedligehold, hvis man bliver opmærksom på, hvilke opgaver man med god samvittighed kan lade vente et, to eller ti år. Andre steder vil man kunne skrue endnu længere ned for vedligeholdet, og nogle steder – hvor kirken hverken er af større kulturhistorisk eller brugs-mæssig værdi – kan man måske endda med god samvittighed acceptere et vist forfald.

Aktiv eller passiv fremtid?

Et af de spørgsmål, som arbejdet med differentierings-modellen afdækker, er, hvor hyppigt de enkelte kirker i et givet provsti er i brug. Dette har været en vigtig pointe med projektet ud fra et ønske om, at brugen skal vægte lige så højt i prioriteringen af ressourcerne, som kulturværdier gør. Besvarelsen af spørgsmålet viser, at man i landområderne ofte er meget solidariske på tværs af sognene. Man værner naturligt om den – i nogle sogne – sidste offentlige funktion. Det sidste fælles samlingssted, man har tilbage. I mange storpastorater lader man solidarisk gudstjenesterne gå på skift, så alle sogne og sognebørn tilgodeses, mens kirkerne til gengæld kun er i brug måske hver 3.-4. uge. Men hvis pengene ikke rækker til at vedligeholde samtlige kirker, afføder det uvægerligt spørgsmålet: skal alle kirker fortsat være lige meget i brug? Og skal de være i brug på samme vilkår, som de er det i dag? Hvad er mulighederne så? Svaret kan pege i to retninger – en passiv og en aktiv.

Fondsbevaring - den passive vej

Først den passive: For ti år siden, i 2013, nedsatte Kirkeministeriet en arbejdsgruppe til at behandle spørgsmålet *'om folkekirkens kirker, der helt eller delvis tages ud af brug'*. Allerede dengang efterspurgtes klarhed over, hvorledes processen kan foregå, hvis enkelte kirker tages ud af kirkeligt brug, og løsninger på, hvad der i så fald skal ske med bygningerne.

Man kan forestille sig en fondskonstruktion, hvor overflødige kirker kan overdrages, så de tages ud af den lokale, folkekirkelige økonomi. Men skal en sådan fond ligge under folkekirken? Eller skal den være statslig?

De af vores kirker, der udgør national vigtig kulturarv, er vel ikke kun folkekirkemedlemmernes kulturarv, men vores alles?

Kirke med mere – den aktive vej

Kirkeminister Louise Schack Elholm taler i artiklen *'Jeg vil være pedel for folkekirken'* i Kristeligt Dagblad d. 16.01.2023 for aktive løsninger, som kan sikre kirkernes fortsatte position som lokale samlingssteder:

'Vi har mange smukke landsbykirker rundt omkring i Danmark, som der er færre og færre, der betaler for at vedligeholde. Kirken er lokalsamfundets sidste sammenhængskraft, når brugsen og skolen er lukket. Det er meget værdifuldt, og som kirkeminister og minister for landdistrikter vil jeg sikre mig, at den sammenhængskraft overlever.'

I dag udfylder kirkebygningerne andre formål end det åbenlyse, de er bygget til. De sikrer sammenhæng og danner samlingssted de steder, hvor alle andre funktioner er lukket ned. Én måde at holde kirkerne åbne på kan være ved at tilføje nye funktioner, så man er flere parter om at klare både de daglige opgaver og økonomien. Det kræver fantasi at åbne kirkerne på landet for anden brug, da der jo netop ikke er et stort brugergrundlag, og da funktionstyperne skal kunne passe ind i en bygning af en helt særlig karakter, som ydermere er omgivet af en kirkegård. Men der er muligheder. For eksempel i turistrettede funktioner eller funktioner, som understøtter lokallivet. Dette kan være en af vejene frem til at holde bygningerne i brug i fremtiden – også til kirkelige aktiviteter. Realiteten for bygninger er, at benyttelse er den bedste beskyttelse. Benyttelse sikrer, at bygningen tilses. At der luftes ud, og at eventuelle skader opdages. Og hvad er egentlig også pointen med den store kulturskat, vi har, hvis ikke vi kan opleve, besøge og bruge den?

National kulturarv – Nationalt ansvar?

Vi er nødt til at stille spørgsmålet: om ikke vores fælles kulturarv er et fælles ansvar? Tør vi løbe den risiko, at nationalt umistelig kulturarv går tabt, fordi midlerne i det enkelte sogn ikke rækker til at foretage det nødvendige vedligehold rettidigt?

Den nuværende udligningsordning tilgodeser ikke denne skævhed. Er det rimeligt, at de små provstier, som er truet af befolkningsnedgang og generelt er presset af lukninger og funktionstab, skal stå alene med ansvaret for en fælles national kulturarv af enorm værdi og betydning? Er der villighed til at se på mulighederne for en national udligning, der tager højde for skævheden? Og er det alene et folkekirkeligt anliggende, eller skal man betragte vedligeholdelsen af vores alles historiske bygninger som et fælles ansvar, der transcenderer tro og medlemskab og hviler på hele befolkningens skuldre?

Noget er vi nødt til at gøre, hvis vi ikke skal risikere store kulturarvstab. Løsningen er hverken enkel eller let at gennemføre, men der er som skitseret flere veje at gå, som hver især kan bringe os et lille stykke af vejen, og som i kombination kan bringe os langt. I første omgang er det vigtigt at få gang i debatten, så vi kan skabe en fælles problemerkendelse og sammen arbejde os frem mod en bæredygtig løsning.